

till en forskningstradition som flera skriver inom (se t.ex. litteraturvetaren Anna Williams *Tillträde till den nya tiden. Fem berättelser om när Sverige blev modernt*, 2002). Enligt denna tradition kan skönlitteraturen ses som en väsentlig uttolkare av sin tid genom att det ofta ställs frågor om hur enskilda människor förhåller sig i tider av förändring. Genom litteraturen gestaltas samhällsförändringar och genom dess sätt att skildra vardagen kan man helt enkelt avlyssna tiden, ett grepp som många etnologer sedan länge använder sig av.

Borg vill veta hur det kriminalfiktiva Stockholm är komponerat samt varför denna mörka bild blivit så kommersiellt gångbar. Föreställningar om varför människor dras till kriminallitteraturen har fascinerat såväl journalister som forskare i decennier. Att de fyller ett känslomässigt tomrum är en vanlig förklaring och Borg använder i boken Sigmund Freud för att förklara deckarnas genomslag. De blir ett sätt att bearbeta den osäkerhet många kände och känner inför stora, snabba och omfattande samhällsförändringar samtidigt som de ersätter det kusliga som sägs ha gått förlorat i det moderna samhället. Den ständigt föränderliga staden är en spännande plats för det kusliga, menar Borg. Hon visar genom sin genomgång att kriminallitteratur fungerar väl för att uttrycka problem och förtjänster med modernisering och urbanisering.

Hon gör en sammanställning av tidigare forskning kring såväl kriminalromaner som forskning kring romaner där det urbana är framträdande. För svenskt vidkommande lutar hon sig mot forskare som Johan Asplund, Bo Bennich-Björkman, Ulf Boëthius, Dag Hedman och Anders Ödman för att nämna några. Kulturteoretiker som Walter Benjamin används för att tolka urbanitetens mörka sidor där detektiven genom sitt metodiska och moderna sätt att arbeta bearbetade mysterier och kusligheter. Även den franske filosofen Michel de Certeau, de tyska sociologerna Georg Simmel och Siegfried Kracauer kommer väl till pass.

Borg visar hur kriminallitteraturens skildringar av urbana miljöer och samhällsomvandlingar blivit ett stående inslag alltsedan Edgar Allan Poe, Charles Dickens och Honoré de Balzac använde urbana motiv som litterära grepp. På så sätt blir värdet av det historiska perspektivet tydligt, om än det inte alltid känns givet att just det kronologiska upplägget alltid är det bästa. För svenskt vidkommande är det ofta just Stieg Trenter som brukar lyftas fram som stilbildande vad gäller skildrandet av autentiska stadsmiljöer. Hans böcker, som fortfarande kan läsas med behållning, handlar till stor

del om Stockholms enorma stadsomvandling efter andra världskriget. Borgs uppdrag var från början att analysera Stieg Larssons Stockholmsskildringar. Några gånger har jag i marginalen skrivit att det skulle varit intressant om Borg gjort jämförelser med nuet. Det gör hon så småningom, t.ex. när hon talar om metafiktiva motiv som ofta sägs vara kännetecknande för den postmoderna deckaren, men som Borg visar förekom långt tidigare.

Det är en påkostad och bildrik bok. Illustrationerna är tilltalande och tidstypiska. Citaten är många och innehållsrika. Att använda en gedigen avhandlingstext som grund för att skriva en betydligt mer populariserad och tematiserad bok på detta sätt är en mycket bra idé. Det blir ett sätt att föra ut forskningen. Kanske gick det lite väl snabbt i detta fall. Boken skulle behövt ytterligare en genomskrivning och kanske är det inte alltid idealt med kronologiskt upplägg. Det dröjer hundra sidor in i boken innan det sker en djupdykning i litteraturen och vi verkligen kommer in i den urbana i kriminallitteraturen. Om Borg och förlaget istället ytterligare förstärkt just det som handlar om det urbana i de författarskap som tas upp, hade projektet kunnat drivas ytterligare framåt genom att det funnits karta över Stockholm, så att vi som inte är stockholmare lättare fått en överblick.

Avslutningsvis ska betonas att Borg är beläst och förmår sätta in de behandlade författarskapen och texterna i ett vidare litterärt sammanhang än deckargenrens. Hon skriver med lätt hand och förmår samtidigt förmedla ett stort kunskapsstoff. Här finns gott om bildade associationer och spännande kopplingar mellan äldre och nyare deckare som gör boken till en underhållande och informationstät guide till ett annat Stockholm än den soliga Mälardrottning vi hittills mött i turistreklamen.

Carina Sjöholm, Lund

När landet kom till staden. Lantbruksmöten och lantbruksutställningar som arenor för agrara moderniseringssträvanden i Sverige och Finland 1844–1970. Olof Kåhrström (red.). Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm 2013. 416 s., ill. ISBN 978-91-86573-20-1.

Boken syftar till att belysa lantbruksmötenas roll under 1800-talet och det tidiga 1900-talets agrara reform- och rationaliseringsarbete. Mötena var mycket omfattande arrangemang med diskussioner och utställningar som anordnades i hela landet på riksnivå och lokalt. Bokens

bakgrund är utarbetandet av den bibliografiska databasen ”Svenska lantbruksmötena och lantbruksutställningar 1844–1970” som gjorts tillgänglig på Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens hemsida. Hela boken bygger på ett omfattande källmaterial, främst i form av publicerade böcker, artiklar, programblad och andra texter.

Boken, som har en inledning av Sverker Sörlin, innehåller fyra artiklar som både kompletterar och överlappar varandra. Leif Runefelts har titeln ”Några teman för forskning om lantbruksmöten”. Han efterlyser en fördjupad forskning inom flera lantbruksområden som t.ex. om hushållningssällskapens verksamhet. Lantbruksmötena utvecklade utställningarna under 1800-talets tre sista decennier eftersom de var ett bra sätt att presentera jordbrukets utveckling och eftersom andra medier inte var särskilt utvecklade.

Efter 1870 började mötena bli mer välbesökta. Kanske beroende på att utställningarna blev viktigare än mötesförhandlingarna i jordbruksfrågor. I slutet på 1800-talet blev det allt vanligare att andra grupper än lantbrukare besökte Lantbruksmötena. En intressant upplysning bland flera andra är att tävlingsplöjningarna, som har en äldre historia än lantbruksmötena, drog publik till de första lantbruksmötena. Deras bakgrund är okänd men är en gammal tradition i England.

Vid sekelskiftet 1900 kom småbrukaren i centrum. Det berodde sannolikt på samtidens sociala och nationella strävanden. En förbättring av småbrukarens försörjningssituation skulle skapa en stabil landsbygdsbefolkning och förhindra emigrationen. Lantbrukarna ansågs vara fosterlandsvänner och kunde vara en motvikt mot urbanisering och de växande socialistiska idealen inom arbetarklassen. Under mellankrigstiden fokuserade man på utställningarna medan överläggningar övertogs av akademiska sällskap och jordbrukets organisationer och myndigheter.

Leif Runefelt föreslår ett flertal angelägna teman för forskning om lantbruksmötenas betydelse för jordbrukets utveckling. Däribland kommersialiseringen, produktkvaliteten, moderniseringen, lantbruksundervisningen och upplysningsverksamheten för småbrukare och utställningskulturen. Förhållandet mellan ståndsamhälle och industrisamhälle samt huruvida mötena manifesterade eller kritiserade samhällsordningen. Sist men inte minst genusperspektivet. Männan dominerade i lantbruksmötena men kvinnorna, om än färre, deltog också. Inom områden som mejerier och hantverk framträdde kvinnorna. Så

frågan är hur lantbruksmötena kunde ventilera ideologier och värderingar.

Mats Morells artikel har titeln ”Landet kommer till staden – de allmänna svenska lantbruksmötena 1846–1930”. Lantbruksmötena var ett resultat av det reformarbete som påbörjades i mitten av 1700-talet för att öka jordbruksproduktionen. De tekniska och organisatoriska lösningarna hämtades från mer utvecklade länder i Europa. Hushållningssällskapen började under 1800-talet anordna regionala utställningar och 1846 anordnade Kungl. Lantbruksakademien ett lantbruksmöte på riksnivå. De engelska mötena hade utställningar medan de tyska mer var möten för att diskutera olika lantbruksfrågor, vilket också blev den svenska mötesordningen. Kanske för att det inte fanns så mycket goda förebilder av maskiner och djur att visa upp i det utvecklade Sverige. Inför mötena förbereddes en mängd frågeställningar men man hann inte med alla planerade förhandlingar. Beslut i sakfrågan fattades sällan utan diskussionen fick utgöra svar på frågan. Allt efter som minskade betydelsen av överläggningarna och lantbruksmötena utvecklades till utställningar.

På lantbruksmötena delades medaljer ut till utställarna. Det gav prestige och reklam för både maskinleverantörer och avelsverksamma lantbrukare. Sannolikt har de stora industriutställningarna i Europa varit förebilder till utvecklingen av lantbruksutställningarna. Industristaten utvecklades och jordbruket och landsbygden måste stärkas för att inte tappa inflytande i samhällsutvecklingen.

Utställningsarkitekturen skulle vara vacker och dekorativ och den utvecklades ofta fantasifullt av framstående arkitekter som blandade både äldre och nyare arkitekturstilar. Utställningskatalogerna med sina illustrativa omslag i färg speglar utställningarnas karaktär och innehåll under olika tidsperioder och olika platser. Inte heller skall reklamens möjligheter att användas som källa för forskningen om lantbruksmötenas utveckling förringas. Boken illustreras med många bilder på affischer av kända konstnärer och med utförliga bildtexter.

Lantbruksmötena innebar logistiska utmaningar. Djuren måste skötas. Utställda matvaror måste hållas fräscha och det krävdes bra sanitära förhållanden för besökarna. Industriteknikens utveckling var en förutsättning för lantbruksutställningarna. Mats Morell redogör för det omfattande planeringsarbetet inför lantbruksmötena 1886 och 1930. Järnvägsbolag och rederier erbjöd rabatter för alla sorters transporter av djur, utställningsföremål, personal och gäster. Utställningsfältet krävde omfattande markarbeten. Ny teknik användes, som t.ex.

byggnaden för smör- och ostutställningen 1886. Den hade dubbla väggar och hölls sval med en fontän och behållare med is.

Utställningen år 1930 visade upp den växande organiseringen inom lantbruket. Föreningarna och den statliga administrationen lyfte jordbruksnäringen och upplyste om att den var modern och kunde mäta sig med industrin professionellt och vetenskapligt. Trots denna inriktning mätades mötet av kulturella manifestationer i form av folktradition, spelmansmusik och folkdans samt nationalsång. Släktgården framhävdades och deras innehavare fick stipendier. Bland företrädarna för 1930 års lantbruksmöte fanns en motvilja mot den modernitet som den samtida Stockholmsutställningen uttryckte. Det fanns också ett motstånd från ledande personer inom hembygdsrörelsen som betraktade funktionalismen som ful, osvensk och traditionslös.

Efter andra världskriget utreddes lantbruksmötenas organisation eftersom de var kostsamma och krävde en omfattande planering. Det beslutades om en årlig nationell utställningsplats i Jönköping, Elmia, som anordnades från och med 1961. 1946 års lantbruksmötesutredning framhöll att instruktiva utställningar skulle ge åskådaren ökade kunskaper och stärka tron på jordbruket liksom känslan av samhörighet med yrkeskollegerna och kärleken till hembygden; dessutom att införa övriga näringar och utlandet manifesterade det svenska lantbrukets utveckling. Det propagandistiska inslaget blev mer framträdande när utställningarna lockade allt fler som inte sysslade med jordbruk professionellt. Det blev viktigt att visa konsumentprodukter.

Maren Jonasson har författat artikeln ”De allmänna finska lantbruksmötena och lantbruksutställningarna 1847–1932”. Det var svenskar som tog initiativ till möten och utställningar i Finland. Det finska Hushållningssällskapet låg kvar i Åbo även sedan Helsingfors blivit huvudstad. Banden till Sverige behölls formellt och informellt. Godsägarna hade släkt i Sverige och ståndspersonerna talade svenska medan bondebefolkningen i huvudsak talade finska. Hushållningssällskapet betraktades som ett sällskap för den svenskspråkiga eliten. Placeringen av mötena avslöjar också de sociala motsättningarna. Antingen förlades de nära elitens mönsterjordbruk eller till platser där jordbruket behövde utvecklas. Jordbrukets förbättring var ett fosterländskt projekt under 1800-talet. Genom att utveckla modern näringen kunde folkets bildningsnivå höjas. Lantbruksmötena skulle skapa ramarna för en ståndsoverskridande verksamhet. Inte förrän på 1870-talet började alla sam-

hällsklasser bli inkluderade och det berodde liksom i Sverige på utställningarna.

Ett särskilt problem för de finska lantbruksmötena var att få tillstånd av myndigheterna i det ryska storfurstendömet. Stora folksamlingar betraktades som tänkbara oroshärdar. För att mildra myndigheternas misstänksamhet uteslöts frågor som rörde Finlands ekonomi. De finska mötena tvingades vara försiktiga med förslag om lagändringar. Det var dock viktigt att Lantbruksmötena hölls före lantdagen för att kunna påverka dess beslut i lantbruksfrågor. Många reformer genomfördes som hade sin utgångspunkt i Lantbruksmötenas överläggningar.

Mot slutet av 1800-talet blev det finska allt mer betonat. Utställningen i Helsingfors 1876 var en världsutställning i miniatyr som visade konst, industri, jordbruk och utbildning. Den besöktes av alla samhällsklasser. Vid lantbruksutställningen i Åbo 1881 sades att ”varje finsk medborgare skulle beakta det som sin fosterländska plikt att Finland med heder skulle uthärda jämförelser med Sverige”. Lantbruksutställningen i Kuopio 1906 stördes av politiska oroligheter och förryskningsåtgärder. Utställningen i Tammerfors 1922 präglades av självständigheten och nationalistiska manifestationer.

En röd tråd i bokens artiklar är frågan om vilka lantbrukare som besökte mötena och deltog i diskussionerna. Ända fram till sekelskiftet 1900 var det främst ståndspersoner. Bönderna hade förmodligen svårt att lämna arbetet på gården och det var besvärligt att resa. Frågorna som diskuterades var främst för storjordbruket. Någon omfattande direkt idéspidning till vanliga jordbrukare kan knappast ha förekommit i vare sig Sverige eller Finland. Överläggningarna var avsedda att utveckla lantbrukarens jordbruk och ge underlag för jordbrukspolitiska reformer för storjordbruket. Ståndspersonerna ansåg att allmoget var konservativt medan de själva var driftiga och kreativa. Bönderna var egentligen inte obenägna att ta upp nyheter, men de måste anpassas till deras situation. En kort tid efter sekelskiftet 1900 fanns en målsättning att genom lantbruksmötena lyfta småbrukarna, men den satsningen avtynade.

Maren Jonasson har med hjälp av deltagarförteckningar och med uppgifter ur Finlands Stats-Kalender för året 1847 analyserat deltagarnas sociala ställning. Hon konstaterar att det är svårt att skilja på lantbrukande och icke lantbrukande personer eftersom även militärer, präster och stadsbor idkade jordbruk. Genom att använda sig av storfurstendömet officiella rangordning synliggörs de sociala nätverken och släktbanden. För att förstå rangordningen måste den betraktas utifrån

1800-talets samhällsstruktur och inställningen till de högre ståndens och yrkenas anseende och status. Analysen visar att varken svensktalade eller finsktalade bönder deltog i lantbruksmötena i någon större omfattning under 1800-talet.

Olof Kåhrström har skrivit artikeln ”Skrifter om svenska lantbruksmöten och lantbruksutställningar” som redogör för den databaserade bibliografin *Svenska lantbruksmöten och lantbruksutställningar 1844–1970*. Databasen innehåller inbjudningar, program, prislistor, kataloger och mötesberättelser från regionala och lokala jordbruksmässor samt olika jordbruksorganisationers specialutställningar.

Olof Kåhrström har även sammanställt kapitlet med utdrag ur lantbruksmötenas berättelser, ”Diskussionsfrågor vid svenska lantbruksmöten. En systematisk förteckning”. Kapitlet innehåller ett stort antal källtexter från nio lantbruksmöten åren 1846–1944.

Sammanställningen visar att mötesförhandlingarna innehöll vitt skilda ämnesområden. Lantbruksmötet 1847 tog t.ex. upp en fråga som ännu är aktuell och som handlade om skogsägares rätt att avverka mer skog än vad tillväxten tillåter. Andra aktuella nutidsfrågor är brännstovens användning som diskuterades 1901 och möjligheten att framställa vin på svenska bär. 1856 diskuterades hur man skulle hantera fördomarna mot hästkött. Intresset för djurskydd utvecklades i slutet på 1800-talet. Djurvännerna hade svårt att bemöta företrädare för ett rationalitetstänkande lantbruk. Lantbruksmötet i Visby 1904 refererades av en ingenjör som tog upp fördelarna med förbränningsmotorn kontra ångmaskinen och som konstaterade att vindmotorn också hade stora framtidsmöjligheter. Under 1800-talet diskuterades hur folkskolan kunde förbättras genom att införa undervisning i lantbruk och trädgårdsskötsel samt hur den inhemska husfliten skulle utvecklas. Lantbruks- och nationalekonomiska frågeställningar gällde bl.a. skyddstullar och arbetskraftsfrågor.

Göran Sjögård, Lund

Bortom det acceptablas gränser. Bengt Lidforss och lundaradikalismen. Bengt Olle Bengtsson och Gunnar Broberg (red.). Ellerströms, Lund 2013. 283 s., ill. ISBN 978-91-724-7.

För att uppmärksamma 100 årsminnet av Bengt Lidforss död har Lunds universitetshistoriska sällskap initierat

tillkomsten av denna bok och gjort den till sin årsbok 2014. Genetikern Bengt Olle Bengtsson och idéhistorikern Gunnar Broberg har samlat ett antal författare från olika discipliner som i ett drygt tiotal nyskrivna texter har försökt belysa fenomenet Lidforss, hans liv och verksamhet mot bakgrund av hans tid och stad, hans vetenskapliga verksamhet och universitet.

Bilden av en sammansatt, säregen, excentrisk mänskliga framträder i de olika texterna som var och en belyser olika delar av hans person, verksamheter och leverne.

Lidforss (1868–1913) var så mycket. En legendarisk botanist och författare, en lysande stilist, en viktig pionjär inom svensk essäistik, en framsynt och respekterad litteraturkritiker och en viktig samhällsdebattör och föreläsare. Hans skarpa hjärna, vassa penna och totala oräddhet banade väg för många strider både inom akademien och i tidens kultursverige. Lidforss anslöt sig som den förste universitetsläraren i Sverige till socialdemokratin och ansågs av sin samtid på grund av sitt leverne som en ungdomens förförare och i avsaknad av moral.

Han föddes i en välbeställd professorsfamilj där fadern, Edvin Lidforss, var professor i lingvistik och romanska språk tillika översättare av såväl Cervantes som Dante. I en stor syskonskara blev han det svarta fåret.

Efter studentexamen tog han rekordsnabbt en fil. kand. i latin, teoretisk filosofi och botanik, zoologi, kemifysik, geologi samt litteratur- och konsthistoria. Han var 19 år och började omtalas som geniet.

Som botanist vann han internationell berömmelse och hans vetenskapliga intresse rörde hur celler fungerade kemiskt och hur deras inre funktioner hänger samman. Han kom senare att intressera sig för korsningar mellan olika slakten av *rubus*, björnbär. Lidforss studerade hybridisering och artbildning och vad som ligger bakom den biologiska variationen. Darwin blev hans husgud.

Som ung student hade han lysande framtidsutsikter men han skaffade sig tidigt ett olyckligt förhållande till alkohol och levde i perioder ett rännstensliv. Han ådrog sig syfilis i unga år vilket uteslöt familjebildning. Lidforss var bisexuell med relationer till bl.a. Dagny Juel som fanns i kretsen av Strindberg och Edvard Munk i Berlin liksom till den unge Vilhelm Ekelund.

Om Bengt Lidforss vänskap med Axel Danielsson skriver Lennart Leopold. Den vänskapen som uppstått i Lunds diskussionsförening möjliggjorde Lidforss skrivelser i arbetarrörelsens tidning *Arbetet*, vars grundare Axel Danielsson var. Här skaffade sig Lidforss en position som arbetarrörelsens främste och mång-